

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๕.๑. สรุปผลการวิจัย

วิทยานิพนธ์นี้ ต้องการศึกษ ในกรอบของวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องอุเบกขาในพุทธปรัชญา ๒) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องอุเบกขาในอภิปรัชญา และ ๓) เพื่อศึกษาคุณค่าของอุเบกขาในพุทธจริยธรรม

ผลการวิจัยพบว่า

อุเบกขามีหมายถึง การเข้าไปเพ่งพิจารณา การเฝ้ามองดูอยู่ใกล้ ๆ แต่โดยทั่วไป “อุเบกขา” จะได้รับการแปลว่า ความวางเฉยหรือความมีจิตสม่ำเสมอ ซึ่งหมายถึง การทำสภาวะจิตให้เสมอภาค เมื่อบุคคลอาศัยสภาวะจิตเช่นนี้ย่อมสามารถรู้เท่าทันอารมณ์ที่เป็นกุศลและอกุศลได้ด้วยปัญญาที่เกิดพร้อมกับความวางเฉยนั้น และสามารถควบคุมจิตไม่ให้หวั่นไหวไปตามอารมณ์นั้น ๆ ตามลักษณะความหมายที่ว่า ผู้มีอุเบกขา คือผู้ดำรงอยู่ในสภาวะที่เป็นกลาง กล่าวคือมีปกติภาวะที่บริสุทธิ์ ไม่ดีใจไม่เสียใจในรูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และธรรมารมณ์ที่น่าปรารถนาอันตนได้ประสบอันเป็นความหมายของความรู้สึกเป็นกลาง ภาวะเป็นกลาง และความไม่รู้สึกเป็นทุกข์หรือสุขในขณะเสวยอารมณ์ทั้งหลาย

ลักษณะสำคัญของอุเบกขาเป็นการสร้างจุดยืนที่มั่นคง เป็นสภาวะปราศจากความรู้สึกสุขหรือทุกข์ และเป็นสภาวะที่เกิดขึ้นจากความเข้าใจเรื่องกฎแห่งกรรมและวิบากอย่างลึกซึ้ง เพราะจิตมีความสมบูรณ์ (Completeness) ในตัวเองหรือที่เรียกว่าเป็นสภาวะแห่งความสมบูรณ์ของจิต (Balance of Consciousness) ดังที่พระพุทธ โส ณาจารย์ผู้แต่งคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้อธิบายว่า อุเบกขามีลักษณะทำให้จิตและความรู้สึกต่าง ๆ ดำเนินไปอย่างสมบูรณ์ มีหน้าที่ตรวจตราดูความบกพร่องหรือความผิดปกติของจิตอยู่เสมอ และมีสภาวะปรากฏอยู่ด้วยความมีจุดยืนของตัวเองแม้การจัดแบ่งประเภทของอุเบกขาก็เป็นลักษณะสำคัญอีกประการหนึ่งที่จะทำให้ทราบความหมาย ความสำคัญ และวิธีการปฏิบัติเป็นต้น

อุเบกขามีความมุ่งหมายเพื่อฐานรองรับการปฏิบัติของบุคคล ให้มีสติอยู่เสมอ ไม่ยึดติดอยู่กับตัวอุเบกขานั้นว่าเป็นหนทางแห่งความหลุดพ้น หากว่าโดยประเภทแล้วมีอยู่ด้วยกัน ๑๐ ประการ (๑) จุฬคุปเกุขา อุเบกขาประกอบด้วย องค์ ๖ (๒) พุรหมวิหารุเปกุขา อุเบกขาในพรหม

วิหาร (๓) โพชฌงค์เพกขา อุเบกขาในโพชฌงค์ (๔) วิริยเพกขา อุเบกขาใน วิริยะ (๕) สงขาร-
 รุปเพกขา อุเบกขาในสังขาร (๖) เวทณูปเพกขา อุเบกขาในเวทนา (๗) วิปัสสนูปเพกขา อุเบกขาใน
 วิปัสสนา (๘) ตตรมชฺมตฺตูปเพกขา อุเบกขาในเจตสิก (๙) ฌานูปเพกขา อุเบกขาในฌาน
 (๑๐) ปาริสุทธิอุเพกขา อุเบกขาปาริสุทธิจากข้าศึก

ดังนั้น อุเบกขาหรือความวางเฉยที่ถูกต้อง หมายถึง ทำที่การถืออุเบกขาหรือความวาง
 เฉยแบบมีปัญญากำกับ ที่ท่านเรียกว่า “ญาณอุเบกขา” เป็นอุเบกขาที่อิงอาศัยความรู้คือปัญญา
 และต้องมาควบคู่กับปัญญาเสมอ เพื่อที่จะใช้ปัญญาพิจารณาให้เห็นประจักษ์ชัดว่า อะไรคือ
 ความจริง อะไรคือความถูกต้อง อะไรคือความดีงาม อะไรคือหลักการ เป็นต้น ดังนั้น อุเบกขาหรือ
 ความวางเฉยที่ถูกต้อง ในระดับภาษาที่เข้าใจกันจึงอยู่ภายใต้เงื่อนไขแห่งปัญญา โดยมีเป้าหมาย
 หลักคือ (๑) เป็นการปฏิบัติอุเบกขาเพื่อรักษานุคคัล (๒) เป็นการปฏิบัติอุเบกขาเพื่อรักษาสังคัม
 และ(๓) เป็นการปฏิบัติอุเบกขาเพื่อรักษาธรรม

แนวคิดเรื่องอุเบกขาในเชิงอภิปรายญา ทำให้พบว่า อุเบกขาในทางพุทธปรัชญา มี
 ทิศนะเน้นไปในด้านนามธรรม ซึ่งสามารถที่จะจัดเข้ากับหลักอภิปรายญาได้ ๒ แบบ คือ อุเบกขา
 แบบจิตนิยม และอุเบกขาแบบธรรมชาตินิยม

อุเบกขาแบบจิตนิยม เป็นการมองโลกด้วยภาวะความเป็นจริงทางด้านจิตใจ ไม่ความ
 ยึดมั่นถือมั่นในวัตถุสิ่งของ ลักษณะแนวคิดเรื่องเป็นจริงของโลกและสรรพสิ่งแบบจิตนิยมทำให้
 มองเห็นว่า นอกจากสภาวะอันเป็นจริงที่มนุษย์รับรู้ด้วยประสาทสัมผัสแล้วยังมีความเป็นจริงอีกใน
 สภาวะหนึ่งที่อยู่เบื้องหลังสภาพที่ ปรากฏของสิ่งนั้น โลกแห่งความเป็นจริงของสรรพสิ่งในทัศนะ
 ของจิตนิยมจึงหมายถึงแนวคิดที่อยู่นอกประสบการณ์

อุเบกขาแบบธรรมชาติ นิยม คือการที่จิตมองเห็นความจริงตามเหตุปัจจัย แล้ววางใจ
 เป็นกลางได้ธรรมชาติที่เป็นกลาง ๆ ไม่มีจิตใจ ไม่มีความคิดร้าย หรือคิดดี ความเป็นไปของ
 ธรรมชาตินั้น บางคราวก็อ่อนโยนละมุนละไมอำนวยประโยชน์ทำให้มนุษย์พอใจและมีความสุข
 บางคราวก็ร้ายรุนแรงเป็นโทษก่อความทุกข์แก่มนุษย์

พุทธจริยธรรมนั้นเป็นหลักการหรือแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดี ที่ประเสริฐ อันเป็น
 วิธีการ หรือเครื่องมือในการสู่จุดหมายอันเป็นประโยชน์สูงสุด เป็นอุดมคติของชีวิต ครอบคลุม
 ถึงเกณฑ์ตัดสินว่า การกระทำใดดีหรือไม่ดี ควรหรือไม่ควร พุทธจริยธรรม มีจุดหมายเพื่อให้
 บุคคลมีชีวิตที่ดี ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สามารถอยู่ร่วมกันเป็นสังคมได้เป็นอย่างดี มีความสุข และทำ

ให้มีการดำเนินชีวิต การครองชีพอย่างประเสริฐ เพราะฉะนั้นพุทธจริยธรรมจึงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ดีของชาวพุทธ ซึ่งสามารถสรุปได้เป็น ๓ ระดับด้วยกัน คือ

๑) พุทธจริยธรรมขั้นพื้นฐาน เป็นเบื้องต้นของธรรมจริยา ได้แก่ เบญจศีล อันได้แก่ ศีล ๕ (Five precepts) และเบญจธรรม อันได้แก่ ธรรม ๕ ประการ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติฝ่ายศีลและธรรมที่สนับสนุนกัน เป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติควบคู่กัน

๒) พุทธจริยธรรมชั้นกลาง จริยธรรมที่มีไว้ให้บุคคลปฏิบัติ เพื่อยกระดับคุณธรรมจริยธรรมให้สูงขึ้น ได้แก่ กุศลกรรมบถและเว้นอกกุศลกรรมบถควบคู่กันไปด้วย

๓) พุทธจริยธรรมขั้นสูง เป็นจริยธรรมระดับสูงสุดอันเป็นทางที่บุคคลประพฤติปฏิบัติตามแล้วจะห่างไกลจากข้าศึกภายใน คือ กิเลสเครื่องเศร้าหมอง ได้แก่ อริยอัฏฐังคิกมรรค ได้แก่ มรรคมืองค์ ๘

คำว่าอุเบกขานั้นมีอยู่ ๒ ความหมายที่สำคัญก็คือ (๑) หมายถึงการวางเฉย มีข้อย่อยลงไปอีก ๒ ประการ คือ (ก) วางเฉยต่ออารมณ์ที่มากระทบ ซึ่งเป็นความหมายที่พระพุทธองค์ได้อธิบายกรอบในการปฏิบัติธรรมซึ่งจะต้องวางเฉยต่ออารมณ์ที่เข้ามาหรือสิ่งยั่วยุที่จะทำให้สมาธิเสียไป (ข) วางเฉยต่อการกระทำของผู้ที่อยู่ใต้บังคับบัญชา เช่น หัวหน้ากับลูกน้อง บิดามารดากับบุตร ผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้ปกครอง เป็นต้น ซึ่งกรณีนี้ถือว่าเป็นการวางเฉยในแง่ของหลักการบริหารหรือการปกครอง (๒) หมายถึงการเข้าไปพิจารณาอย่างใกล้ชิดในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่เห็นว่าเป็นปัญหาหรือไม่เป็นปัญหา สมควรหรือไม่สมควรที่จะเข้าไปช่วยเหลือ

สังคมไทยถือว่าเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรม โดยเฉพาะวัฒนธรรมที่เป็นรากฐานของคนไทยก็คือวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา ดังนั้น สังคมไทยจึงมีรูปแบบของความเชื่อและวิถีชีวิต และวิถีทางวัฒนธรรมที่มีเนื้อหาของพระพุทธศาสนาแทรกอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในแง่ของวิถีคิดและการแก้ไขปัญหา คนไทยหรือสังคมไทยมักจะแก้ปัญหาภายใต้กรอบของวิถีคิดแบบพระพุทธศาสนา คือ แบบทางสายกลางอะลุ่มอล่วย เห็นใจซึ่งกันและกันไม่หักล้างหรือการใช้ความรุนแรง ซึ่งรูปแบบวิถีคิดดังกล่าวเป็นรูปแบบของการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ ซึ่งโดยมากการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาปรับประยุกต์ใช้เราจะพบว่ามีการนำหลักธรรมหลายข้อมาใช้คือ อริยสัจ ๔ ปฏิจจสมุปบาท อิทัปปัจจยตา เป็นต้น และนอกจากนั้นก็ยังมีหลักธรรมบางข้อที่สามารถนำมาปรับใช้เพื่อการพัฒนาหรือการแก้ไขปัญหาในสังคมไทยได้ โดยเฉพาะหลักอุเบกขาธรรมที่เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญที่ไม่ค่อยมีการกล่าวถึงมากนัก แต่จากการศึกษาทั้งหมดในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้นเห็นว่าพระพุทธองค์และเหล่าสาวกของพระ

พุทธองค์นั้นล้วนนำเอาหลักธรรมข้อนี้ไปใช้อยู่เสมอๆทั้งในส่วนของการปฏิบัติและในส่วนของการนำไปแก้ปัญหาหรือการพัฒนาในเรื่องต่างๆ ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าหลักอุเบกขาธรรมแบบพุทธจริยศาสตร์นั้นสามารถที่จะนำไปประยุกต์ใช้กับสังคมไทยในด้านต่างๆได้

๕.๒. ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษาวิเคราะห์เรื่องการศึกษาวิเคราะห์อุเบกขาในพุทธปรัชญาเถรวาท ทำให้ผู้วิจัยได้มีข้อเสนอแนะสำหรับผู้ที่จะทำการวิจัยเพื่อการศึกษาครั้งต่อไป ดังนี้

๑. การศึกษาหลักอุเบกขาธรรมในฐานะความเป็นกลางในเกณฑ์ตัดสินจริยศาสตร์
๒. ศึกษาผลกระทบจากการใช้หลักธรรม อุเบกขากับวิถีชีวิตของประชาชนทั่วไปอย่างจริงจัง และกว้างขวางในเชิงปริมาณ
๓. ศึกษาผลกระทบจากการใช้หลักอุเบกขาในแง่มุมมองที่หลากหลายอย่างกว้างขวาง